

معماری بناهای سیاسی در جمهوری اسلامی ایران

(تعاریف، نظریه ها و پیشینه موضوع در ایران معاصر)

مجری: دکتر فهیمه دارو

همکار: مهندس احمد علی جعفری

نشریه شماره: گ - ۸۳۹

چاپ اول: ۱۳۹۸

سرشناسه	: یاری، فهمیه، ۱۳۶۰ اردیبهشت
عنوان و نام پدیدآور	: معماری بناهای سیاسی در جمهوری اسلامی ایران (تعاریف، نظریه‌ها و پیشینه موضوع در ایران معاصر) / مجری فهمیه یاری، همکار احمدعلی جعفرزاده
مشخصات نشر	: تهران: مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ج. ۲۶۲، ص: ۲۹×۲۲ س.م
فروست	: مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی، شماره نشر: گ- ۸۳۹
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۳-۲۱۱-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
موضوع	: معماری -- جنبه‌های سیاسی
موضوع	: Architecture-- Political aspects
موضوع	: معماری -- ایران -- جنبه‌های سیاسی
موضوع	: Architecture -- Political aspects -- Iran
موضوع	: شهرسازی -- جنبه‌های سیاسی
موضوع	: City planning -- Political aspects
موضوع	: معماری -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۴ -- طرح و نقشه
موضوع	: Architecture -- Iran-- History --20th century -- Designs and plans
موضوع	: ساختمان‌های عمومی -- طرح و نقشه
موضوع	: Public buildings -- Designs and plans
شناسه افزوده	: جعفرزاده، احمدعلی، ۱۳۳۵
شناسه افزوده	: مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی
شناسه افزوده	: Road, Housing and Urban Development Research Center
رده بندی کنگره	: NA۲۵۴۳
رده بندی دیویی	: ۷۲۰/۱۰۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۶۷۶۲۶۵

مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی

نام کتاب: معماری بناهای سیاسی در جمهوری اسلامی ایران (تعاریف، نظریه‌ها و پیشینه موضوع در ایران معاصر)

مجری: دکتر فهمیه یاری

همکار: مهندس احمدعلی جعفرزاده

شماره نشر: گ- ۸۳۹

ناشر: مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸

تیراژ: ۲۵۰ نسخه

قطع: رحلی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: اداره انتشارات و چاپ مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی

قیمت: ۴۵۰۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-113-211-7

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۳-۲۱۱-۷

مسئولیت صحت دیدگاه‌های علمی بر عهده نگارندگان محترم می‌باشد.

کلیه حقوق چاپ و انتشار اثر برای مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی محفوظ است

نشانی ناشر: تهران، بزرگراه شیخ فضل ... نوری، روبروی فاز ۲ شهرک فرهنگیان، خیابان نارگل، خیابان شهید علی مروی، خیابان حکمت صندوق پستی:

دورنگار: ۸۸۳۸۴۱۳۲ تلفن: ۸۸۲۵۵۹۴۲-۶ ۱۳۱۴۵-۱۶۹۶

فروش الکترونیکی: [http:// pub.bhrc.ac.ir](http://pub.bhrc.ac.ir)

پست الکترونیکی: pub@bhrc.ac.ir

سخن مرکز

ارتباط معماری، شهر و سیاست بسیار تنگاتنگ است این ارتباط در دوران معاصر تا حدی متحول گشته است. اولویت قدرت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران که تاکید بر مردم سالاری و اسلامی بودن است در معماری بناهای دولتی و سیاسی نیز باید تجلی یابد این مهم در نظام‌های مردمی به شکوفایی معماری سیاسی هویت‌مند میانجامد. چرا که در هر صورت قدرت سیاسی در هر شکلی (توتالیتر یا مردم سالار) شهر را جلوه‌گاه نمادهای سیاسی، نظامی، نژادی، مذهبی و اقتصادی خویش می‌کند. پس چه بهتر که در نظام‌های مردمی این اتفاق آگاهانه حادث گردد، که این رسالتی است برای پژوهشگران، سیاست‌گزاران و معماران.

پشتوانه این تحقیق مطالعات مفصلی در مورد بنیانهای نظری و تجربی معماری سیاسی در جهان و در ایران پیش از انقلاب است. پرداختن بسوط به این مقوله بواسطه نبود پژوهشهای پیشین در این حوزه است.

در ادامه و در بررسی بناهای شاخص ساخته شده پس از انقلاب مشخص گردید که روند طراحی این بناها نیازمند آن است که بازبینی گردد و سیاست و توجه بیشتری در طراحی این بناها بکار رود چراکه معماری ساختمان‌های سیاسی بعد از انقلاب را نمی‌توان دارای سبک و یکپارچگی در برنامه‌ریزی و طراحی دانست. مهمترین نکته در این بین عدم توجه به ارتباط مالی نظری در سیاست با معماری و هویت به‌عنوان ابزاری برای بیان آن می‌باشد. از اینرو این طرح پژوهشی آغاز است بر انجام مطالعات گسترده در حوزه خوانش سیاست از معماری در جمهوری اسلامی ایران.

~ حمد شکرچی زاده

رئیس مرکز تحقیقات مسکن و شهرسازی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات پژوهش
۱-۱-۱	۱- مقدمه
۲	۲-۱- بیان مسئله و ضرورت
۷	۳-۱- اهداف پژوهش
۷	۴-۱- روش تحقیق
۹	۵-۱- پیشینه پژوهش
۱۳	فصل دوم: معماری و سیاست
۱۳	۱-۲- مقدمه
۱۴	۲-۲- معماری ایرانی
۱۶	۳-۲- ارتباط معماری و سیاست (معماری سیاسی)
۱۹	۱-۳-۲- معماری به عنوان شکلی از ارتباط
۱۹	۲-۳-۲- درک سمبلیا (نمادها)
۲۰	۳-۳-۲- دموکراسی و معماری
۲۱	۴-۳-۲- معماری برای بدنه حاکم
۲۲	۵-۳-۲- نفوذ در سیاست
۲۳	۶-۳-۲- طراحی به عنوان یک عمل سیاسی: سیاست در فرم و محتوا
۲۵	۴-۲- معماری بناهای سیاسی و دیدگاه جهانی
۲۷	۵-۲- پایتخت‌های شهری و فضای سیاسی
۲۸	۶-۲- ارتباط معماری و سیاست در دوران معاصر (پروژه‌های بین‌المللی)
۴۰	۱-۶-۲- نگاهی بر تجربه شهر بن
۴۱	۷-۲- نتیجه‌گیری
۴۵	فصل سوم: پیشینه و بازتابی معماری بناهای سیاسی در جهان
۴۵	۱-۳- مقدمه
۵۰	۲-۳- تجربه‌های جهانی و تحدید جغرافیای سیاسی مورد مطالعه
۵۱	۳-۳- روسیه (قرن ۱۸ میلادی تا دوران معاصر)
۵۱	۱-۳-۳- ساختار سیاسی و معماری سیاسی در روسیه
۶۰	۴-۳- آلمان (قرن ۱۹ و ۲۰)
۶۱	۱-۴-۳- ساختار سیاسی و معماری سیاسی در آلمان
۷۰	۵-۳- انگلستان (دوران پادشاهی مطلقه و مشروطه (دموکراسی))
۷۰	۱-۵-۳- ساختار سیاسی و معماری سیاسی در انگلستان
۷۷	۶-۳- یوگوسلاوی (قرن بیستم)
۷۷	۱-۶-۳- نظام سیاسی و معماری سیاسی یوگوسلاوی
۸۳	۷-۳- کره شمالی

۸۳	۳-۷-۱- نظام سیاسی و معماری سیاسی کره شمالی
۸۸	۳-۸- جهان اسلام
۸۸	۳-۸-۱- ترکیه (دوران معاصر)
۸۹	۳-۸-۱-۱- نظام سیاسی و معماری سیاسی ترکیه
۹۴	۳-۸-۲- کویت (دوران معاصر)
۹۵	۳-۸-۱-۲- نظام سیاسی و معماری سیاسی کویت
۹۹	۳-۹- نتیجه‌گیری
۱۰۱	فصل چهارم: پیشینه و بازنمایی معماری بناهای سیاسی در ایران
۱۰۱	۴-۱- مفهوم معماری معاصر ایران و مروری بر معماری سیاسی دوران قاجار
۱۰۴	۴-۲- معماری سیاسی پهلوی اول ۱۳۰۴-۱۳۲۰ ه.ش
۱۰۴	۴-۲-۱- برآمدن رضاشاه و شکل‌گیری ایران نوین
۱۰۷	۴-۲-۲- ارتباط سیاست و معماری دوره پهلوی اول (۱۳۲۰-۱۳۰۴)
۱۱۲	۴-۲-۳- بناهای سیاسی پهلوی اول
۱۲۳	۴-۲-۴- جمع‌بندی
۱۴۰	۴-۳- معماری سیاسی دوره پهلوی دوم
۱۴۰	۴-۳-۱- محمدرضا پهلوی و تحولات سیاسی بناهای (۱۳۸۷-۱۳۲۰)
۱۳۳	۴-۳-۲- ارتباط سیاست و معماری دوره پهلوی دوم (۱۳۵۰-۱۳۲۰)
۱۳۰	۴-۳-۳- بناهای سیاسی پهلوی دوم
۱۵۱	۴-۳-۴- جمع‌بندی
۱۵۴	۴-۴- معماری سیاسی بعد از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ تا کنون
۱۵۶	۴-۴-۱- بررسی نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران
۱۵۸	۴-۴-۲- ارتباط سیاست و معماری پس از انقلاب اسلامی (۱۳۵۷ تا کنون)
۱۶۸	۴-۴-۳- بناهای سیاسی پس از انقلاب اسلامی
۱۷۱	۴-۴-۴- بناهای سیاسی منتخب پس از انقلاب اسلامی ایران
۲۳۳	۴-۵- نتیجه‌گیری: جمع‌بندی و آسیب‌شناسی ابنیه حکومتی
۲۳۵	فصل پنجم: نتیجه‌گیری
۲۳۵	۵-۱- مقدمه
۲۳۵	۵-۲- تعریف بنای سیاسی
۲۳۸	۵-۳- معماری و سیاست در ایران معاصر
۲۳۸	۵-۳-۱- معماری سیاسی پهلوی اول
۲۴۰	۵-۳-۲- معماری سیاسی دوره پهلوی دوم
۲۴۱	۵-۳-۳- معماری سیاسی یا رابطه معماری و سیاست پس از انقلاب
۲۴۲	۵-۴- ارتباط بین معماری بناهای سیاسی و نظام سیاسی و نظام جمهوری اسلامی ایران
۲۴۴	۵-۴-۱- آسیب‌شناسی ابنیه سیاسی ایران
۲۴۶	۵-۴-۲- پروژه‌های معماری سیاسی در نظام جمهوری اسلامی
۲۴۸	۵-۵- راهکارهای طراحی پروژه‌های معماری سیاسی در ایران
۲۵۵	منابع

پیشگفتار

به اعتقاد بسیاری از صاحب نظران ارتباط معماری، شهر و سیاست بسیار تنگاتنگ است. آنچه معماری را سرمستی اراده بزرگ می‌خواند، این اراده بزرگ که نیچه در کتاب غروب بت‌ها از آن یاد می‌کند، در دوران معاصر تا حدی متحول گشته است. قدرت سیاسی که تداعی کننده مفهومی کلان از بالا (دیکتاتوری) است، می‌تواند تبدیل به قدرت دموکراسی و مردمی شود و حکومت مشروعیتش را از دموکراسی بگیرد. این مطالب در این خصوص مهم است که بعضی پرداختن به معماری سیاسی را صحه گذاشتن بر "خانه‌ای برای استبداد" قلمداد کرده‌اند. حال آنکه در نظام‌های مردمی نیاز به خلق معماری سیاسی هویت‌مند ضرورتی انکار ناپذیر است. چرا که در هر صورت قدرت سیاسی در هر شکلی شهر را جلوه‌گاه نمادهای سیاسی، نظامی، نژادی، مذهبی و اقتصادی خویش می‌کند. پس چه بهتر که در نظام‌های مردمی این اتفاق آگاهانه حادث گردد، که این رسالتی است برای پژوهشگران.

این نوشتار آغازی است بر انجام مطالعات گسترده در حوزه ارتباط سیاست با معماری در جمهوری اسلامی ایران. در بررسی بناهای شاخص ساخته شده پس از انقلاب مشخص گردید که روند طراحی این بناها نیازمند آن است که بازبینی گردد و حساسیت، توجه بیشتری در طراحی این بناها بکار رود چراکه معماری ساختمان‌های سیاسی بعد از انقلاب را نمی‌توان دارای یک و یکپارچگی در برنامه‌ریزی و طراحی دانست. مهمترین نکته نادیده گرفتن این ارتباط مهم بین سیاست، معماری و هویت به عنوان ابزاری برای بیان آن می‌باشد. در پایان لازم می‌دانم از :

- پرفسور مینکنبرگ استاد برجسته دانشگاه بین‌المللی ویادرینا در آلمان که در توضیح مفاهیم مرتبط با سیاست و معماری من را هدایت کردند، مهندس نادر، پروفیسور کریستف آسندرف، اکسل شولتز و نیز دانشگاه بین‌المللی ویادرینا در فرانکفورت آلمان، که زمینه حضور اینجانب را در دانشکده علوم سیاسی در سالهای ۲۰۱۶ تا ۲۰۱۷ فراهم نمودند قدردانی نمایم.
- از جناب آقای محمد جعفر علیزاده معاونت محترم وزیر و ریاست سازمان مجری ساختمانها و تأسیسات دولتی و عمومی نیز سپاسگزارم. ایشان علاوه بر آنکه تجارب ارزشمندشان را طی جلساتی در اختیار اینجانب قرار دادند در پایان پروژه نیز گزارش نهایی را مورد بررسی تخصصی قرار داده و به غنای این پژوهش کمک شایانی نمودند.
- همچنین از خانم مهندس روجا عزیززاده آرانی و خانم دکتر گلناز کشاورز که در انجام این پژوهش من را یاری نمودند سپاسگزارم.

چکیده

معماری و شهرسازی کنونی کشور ایران عرصه نمود ناآگاهانه تفکرات بیگانه و التقاطی گردیده است که این امر سبب شده احیای هویت معمارانه مختص این مرز و بوم مورد توجه متخصصین، پژوهشگران، سیاستمداران و قانونگذاران قرار گیرد. آمار بالای فعالیتهای پژوهشی و قانونی انجام شده بر این امر صحنه میگذارد طبق نتایج به دست آمده از طرح پژوهشی "پیش در آمدی بر استخراج مؤلفه های معماری ایرانی - اسلامی" در مرکز تحقیقات وزارت مسکن که توسط نگارنده به عمل آمده است بیشتر این پژوهشها نظری بوده و در معماری و شهرسازی کشور تجلی عینی پیدا نکرده است. از این رو نگارنده در این پژوهش به بررسی موضوعی و موردی کاربری خاص سیاسی می پردازد. چرا که این بخش از معماری بر معماری و شهرسازی عمومی کشور به عنوان طرحی پیشرو، الگوی دستیابی به معماری ایرانی - اسلامی اثرگذار است.

معماری بناهای سیاسی در کشور به مثابه ظرفی است که در برگزیده مفاهیم عالی سیاسی، مقتضیات فرهنگی، دینی و فناوریهای آن کشور می باشد. معماری بناهایی با کاربری سیاسی منعکس کننده سنت، ثبات و سیاست یک کشور هستند که علاوه بر آنکه شکل سیاستمندی را از دولت به نمایش می گذارند هویت آرمانی و غرور یک ملت را نیز یادآور می کنند. معماری اندیشمندانه این بناها در عرصه های داخلی و بین المللی بیانگر معماری ریشه دار در بستر فرهنگی و تاریخی با توجه به طرحهای مهم و سرنوشت سازی که در این دسته می گنجد از ضروریات است. با سربلندی این مطالب مشخص می گردد به طور کلی، علیرغم طرح های اثرگذاری که در این حوزه جریان دارد، اهمیت این کاربری، مبانی نظری و اصول کلی جهت طراحی و استانداردهای ضروری برای آن شناخته شده نیستند و در کشور ایران جایگاه آن به عنوان معرف ملیت و حکومت تبیین نگردیده است. از این رو در این پژوهش موضوع مورد توجه پرداختن به تبیین جایگاه معماری سیاسی کشور ایران از دید داخلی و بین المللی است. با استفاده از روش کیفی و فراتحلیلی در ابتدا با بررسی سیر تاریخی و بین المللی به دنبال بیان و استخراج ریشه های معنایی است و در ادامه به بررسی نمونه های معاصر ایران می پردازد تا بتوان با استفاده از نتایج بدست آمده و بهره گیری از دستاوردهای معاصر جهانی در راستای دستیابی به معماری سیاسی در شأن نظام جمهوری اسلامی و مردم گام بردارد.

یافته های پژوهش مؤید آن است که پس از انقلاب اسلامی معماری سیاسی نتوانسته بیانگر مبانی نظری نظام باشد در بررسی بناهای شاخص ساخته شده پس از انقلاب مشخص می گردد که روند طراحی این بناها نیازمند آن است که بازبینی گردد و حساسیت و توجه بیشتری در طراحی این بناها بکار رود. از این رو در برنامه ریزی و طراحی این پروژه ها باید مفاهیم هویتی، سیاسی و مذهبی توسط معماران و نظریه پردازان مورد توجه باشد به همین دلیل وجود مطالعات پایه جهت روشنگری پژوهشگران، مدیران و معماران که در نهایت به تهیه ضوابط اجرایی مینجامد از اصول اولیه است.

کلید واژه ها: معماری بناهای سیاسی، معماری ایرانی - اسلامی، هویت، کاربری سیاسی، بناهای حکومتی